

Смерть у Ялті

Олег Коцарев

1.

Ця жінка зразу здалася Ярославу якоюсь двоїною. Поки мовчить – ніби набурмошена, затиснута й надміру скромна. Поки розмовляє – балакуча, весела і малоприховано-владна. Вона назвала своє ім'я, що дивовижно не пасувало цьому узбережжю, хоча важко вимислити регіон, якому б воно личило.

– Феліція Фортуненко!

І вони потисли одне одному руки. Зрештою, його прізвище починалося та закінчувалося на ті самі літери, й це якось вигладжувало всі складки та інші незручності їхнього знайомства.

Дорогою Ярослав подумки манірно зробив вигляд, що хоче порахувати, скільки разів і як саме в історії літератури та кіно було вже описано звивання вузьких ялтинських вулиць. Змії, стрічки, річки, ліани, лані, викинуті сірі намиста і ще ціла купа порівнянь спадали йому на думку, але здавались абсолютно зайвими, нав'язливими, незручними й незатишними, як таємна дитяча гра, коли її заскочив хтось із дорослих. Феліція повноводною весняною гірською річкою (ай, знову метафора вилізла, ну що таке) розповідала щось із ненадмірного культурного життя осінньої окупованої Ялти.

– А ось і будинок, а ось і ваше вікно. Вимоги безпеки, самі розумієте. Ми всі люди вільні й сміливі, наш тролейбус стоїть у запасному депо, але краще, щоб ніхто по вас і нас не прийшов. Ну, й ніяких дописів в інтернеті з цього дому, а краще, поки не вернетесь в Україну... Пардон! На материк, я хотіла сказати.

На тумбочці сидів кіт і говорив ніжним, трохи засмученим жіночим голосом: "Повернувшись 1774 року з Італії до Російської імперії, Максим Березовський зіткнувся з байдужістю урядовців. Йому обіцяли місце директора Кременчуцької музичної академії, але цьому проєктові не судилося здійснитись. Максим Березовський був зарахований (без посади) церковним півчим і капельмейстером Придворної співацької капели. Постійні нестатки, неможливість знайти застосування своїм творчим силам привели композитора до нервової недуги, іпохондрії. 1777 року 32-літній композитор покінчив життя самогубством. Щоправда, сучасні біографи композитора піддають сумніву версію про самогубство, зокрема, біограф Березовського Ричарда спростовує цю версію. Смерть композитора, на її думку, стала наслідком інфекційного захворювання, а чутка про самогубство Березовського почала ширитися в літературі починаючи з 1810-х років із подачі митрополита Євгена (Болховітінова), який, до речі, пов'язував самогубство зі знайомством із легендарною авантюристкою, княжною Таракановою. Не менш трагічна доля судилася його творам, які або припадали пилом, або взагалі були знищені. Більшість творів Березовського існували лише в рукописах. Було видано самі лиш поодинокі композиції, які, власне, й принесли йому світову

славу".

- Ого!

- Не лякайтеся. Просто він колись випадково встромив хвоста в розетку радіо, ну, "брехунця", і став відтоді розмовляти радіотрансляцією. А оскільки це було ще до окупації, то він і тепер ловить лише українське радіо. Віддана тваринка!

Кіт пішов геть. Ярослав поклав торбу на стілець і провентилював кімнату трохи вередливим поглядом. Ярослав вважав себе снобом, йому не подобалися вимазані в біле, яке мажеться, стіни, малесеньке вікно і сирість. Остання явно була розрахована на літо, а тепер вночі тут, мабуть, можна й змерзнути. Та й краєвид із вікна – якісь дерева, крани й кинуті іграшки, та жодного тобі моря, гори чи хоча б неба. Однак замінити цей нічліг на інший не було рішуче жодної можливості, ба навіть натяку на можливість, бо заради цього будинку та його мешканки він і приїхав сюди, долаючи небезпеку.

Але про недоліки свого житла і про чарівного кота Ярослав вирішив написати в інтернеті, та ще й пов'язати це з окупаційним режимом. Тільки от інтернету в кімнаті не виявилося. Коли Ярослав вирішив спитати Феліцію про природу такої інформаційної блокади, вона лише розсміялася:

- Я подумала, що краще не ризикувати. Бо ви можете не втриматись і щось там таке написати, а потім мало що, знаєте, люди з материка довго звикають до того, як воно в нас, до стриманості, це ми вже знаємо, що куди, за роки навчилися чи відновили забуті навички, то вже хто як, ой щось я забалакалася з вами, коротше, інтернету нема, та й однаково ж світло часто вирубають, – жінка усміхнулася і швидко пішла геть між білих стін і червоних ганчірок своєї квартири. У Феліції було пишне темне волосся, сірі очі й гармонійні рухи. У Ярослава, за великим рахунком, те саме.

Отже, новини почитати було годі. Російські передачі по телевізору спочатку смішили, та потім починала боліти голова.

- Ну й нічого, менше відволікатимуся від роботи, – чомусь уголос подумав Ярослав.

2.

- Так, саме так, наш рід віддавна займався саме цим, а що було раніше, ми й не знаємо, – казала Феліція, елегантно виставивши пальчик, поїдаючи шаурму. Шторм на набережній, де вони й сиділи, запуская мільярди бризок, але, на жаль, жодна з них так і не долітала до них, здавалося, якусь суцю дрібничку, кілька метрів.

- Так, – продовжила вона, – ми, висловлюючись фігурально, приймаємо смерть українських письменників.

- Це дивовижно, – відповів Ярослав, намалювавши на своєму обличчі подив ледь не мунківськими мазками.

- І це правда, хотілось би збрехати, але я не брешу, ось у чому річ. Ха-ха, кожне покоління вважало своє життя недаремним, коли вдавалося виконати цю місію. А були ж і програні ставки! Та сама Леся Українка, скільки разів уже вона була поруч, таж ні, їхала кудись далі й померла самі знаєте де, а могла б тут, серед рідних людей.

- Ну, зате її музей у вас тут гарний.

- Музей без могили і трупа - гроші на вітер.

- Ха-ха-ха, можна я це в статті своїй процитую потім?

- На здоров'я! Копірайту не ставлю. Так ось, я спинилася на чомусь. Нічого, що я так балакаю багато, вам не нудно?

- Мм, - відповів він, висмоктуючи останню часточку шаурми з целофанового пакета.

- Мм - це "ні" чи "так"?

- Я вже не пам'ятаю, мм - це "продовжуйте".

- Отже! Я про невдачі, провали розповідаю. Наприклад, коли до діда прибіг друг і розповів, що на якійсь там недалеко вулиці помирає український письменник. Той, звичайно, зібрався швидко, вибіг з дому, прибіг, той уже не при собі був, дід зробив усе, що в таких випадках робиться, коли - бац! - і вже ближче до похорону виявилось, що то не український, а білоруський письменник, Максим Богданович. А що вже поробиш? Назад не розіреш його. Все ці дурні кримчани, їм що українці, що білоруси. Або ще теж конфуз, Матчет чи Мачтет, чи як правильно, ви не знаєте?

- Ні, мені це ім'я якось не доводилося вимовляти.

- То про нього теж казали, що український письменник, а виявилось, що пише російською, та ще й улюбленець Леніна.

Неподалік пакував свої пожитки портретист. Він ішов нарікати на свої малі прибутки до продавчині брелків у азійському стилі. Феліція та Ярослав теж залишали набережну в супроводі безсилим плювків шторму.

- Сподіваюся, сьогодні вимкнуть світло.

- Сподіваєтесь? Ви така романтична і любите сидіти при свічках?

- Ні, - всміхнулася Феліція. - Просто якщо не вимкнуть, то бабуся вирішить, що українська енергетична блокада закінчилась або просто не діє, і піде ламати яку-небудь трансформаторну будку чи щось у такому дусі (а вона на цих матеріях знається непогано). І спробуй її стримай! Тож краще хай світло вимкнеться саме.

- Я давно хотів вас спитати. У вас така добра українська мова, й у вашої бабусі так само. Невже це непомітно для ваших сусідів? Невже ніхто не намагався вас виказати з початком окупації? Я ж уявляю, які тут настрої у більшості людей...

Феліція сором'язливо помовчала якусь мить, а потім відказала:

- Ми тут за стільки поколінь привчилися жити. З ними говоримо лише російською, такою, знаєте, непоганою. Коли ж хто що почує, кажемо, що то білоруська, а її вони тут, як ви вже знаєте, від української не відрізняють. Тільки надійні друзі знають, як усе є.

- А кіт?

- Кіт?

- Він же українську радіотрансляцію веде. Пропаганду, фактично.

- Кіт розмовляє тільки зі своїми.

3.

Увечері Ялта таки поринула в блокадну темінь. Десь ідіотами гуділи генератори,

щось поблимувало на набережній, котра була прапором захопленого півострова і згасати права не мала. Запах чогось, що видавалося кипарисом, не просто пахнув, але в'їздив великим нешвидким потягом у ніздрі. І вікнами цього потяга стікали дощові краплини. У великій кімнаті погідно вечеряла родина Фортуненків у складі двох осіб і їхнього гостя, котрий мав прізвище, що починалося й закінчувалося на ті самі літери.

Ярослав ковтав і нюхав ним же куплений (як йому здавалося, галантно куплений) херес та розпитував бабусю про давно минулі туманні дні.

А вона відповідала зі старечою вередливістю, але навдивовижу струнко й гідно:

- Щоб ви знали - а цього вам більш ніхто не розкаже - й розуміли - хоч тут уже все залежить не від мене, а від ваших розумових здібностей, сподіваюся, вони у вас достатні, щоб ви на такі слова не ображалися...

- Ба! - Феліція зробила обурений вигляд та закупурила на мить бабусин словесний потік.

- Не бакай! - зблиснула виделкою стара. - Що ти знаєш! Яйця курку не вчать, а ти навіть не яйце, а яйце яйця. Значиться, я хотіла сказати, що найпочеснішим і найкрасивішим випадком в історії нашої родини був випадок із романтичним поетом Амвросієм Метлинським.

Ярослав проковтнув останню калюжку хересу, підсунув до себе свічку, блокнот і ручку та наготувався нотувати.

- Поет, між нами кажучи, був паршивий. А ти як гадаєш, Феліціє? - вимогливо подивилися бабуса на онучку.

- Пффффф, - тільки й відповіла та.

- От і я загалом такої думки. Але як гарно він страждав! Ви собі просто не уявляєте! Мені розповідали, що було не розібрати, від чого він страждає краще. Чи від хвороби? Чи від творчої нереалізованості? Чи від смутку через долю простого народу? О, як він страждав через народ, очей було не відвести! І самотність теж, так, смачна самотність. Я вам чесно скажу, самотність - надто рідка гостя в українських письменників. Тому так приємно, коли вона їх таки відвідує. Іноді він зустрічався з моєю бабусею в бюветі, вони сиділи, й він прегарно нарікав їй на своє життя. А вона була людиною досвідченою - вміла і пожаліти його, і розпитати так, щоб його смуток розгорнувся і перед ним, і перед нею ще краще. Тож, звичайно, справжньою нагородою для бабуні було, коли він стрельнув собі в бік просто при ній, а кров його бризнула у фонтанчик мінеральної води та їй на білу сукню, які тоді прийнято було носити на курорті. Вона не розгубилась, о, ні, відразу негайно послала не по кого іншого, а по Степана Руданського, ще одного українського поета і лікаря, який жив тоді в Ялті. Не лише тому, що то був славний лікар і віддавав свою землю на якісь там фонтани чи водогони, чи інші дурощі...

- Ба, тим не менше, ти цими дурощами з задоволенням користуєшся!

- Феліціє, не перебивай, не будь невихованою, як ці бовдури, - і вона зробила виделкою величезне коло над головою. - Моя бабуса послала по Руданського, щоб той краще налаштувався, звик до скорої смерті та щоб знав, кому він має принести й

присвятити ту смерть!

- Як цікаво! - знайшов нарешті момент, щоб додати до цієї історії свої п'ять копійок Ярослав.

- Бабусю, а Щоголів? Це ж теж досвід був ого-го!

- Досвід? Та ну, він же в нас тут не помер. А ось його донечка хворіла тут на сухоти, йому це, так, йому це дуже гарно боліло. Тобто без дару він із Ялти не поїхав. І вірші в нього кращі, міг би бути справжньою перлиною на Полікарпівському кладовищі. Але бач, душа харківського торгаша, нічого не поробиш, поїхав собі й торгувався до останніх днів за кожную копійку, навіть на ціну за свою книжку не хотів карбованця скинути. Феліціє! Принеси-но мені його книженцію, я прочитаю В'ячеславу чудового вірша, який би міг бути викарбуваний на його могилі над Чорним морем, якби не жлобство пана поета.

- Я Ярослав, а не В'ячеслав.

- Ага.

- Ба, може, іншим разом, темно зараз.

- От і чудово, що темно! Хай сидять прихвосні кацапські, як у підвалі! Неси-неси, нам нема чого темряви боятися.

- А я вас запитати ще таку річ хотів: що ж у радянський час? Це ви все таке розповідаєте старорежимне, сказати б, а що потім?

- Потім письменники сюди по санаторіях поїхали, як туристи, дуже багато. Але помирали й далі рідко. Мало помирав український письменник і по-дрібному. Та в двадцятих було в нас дещо. Такий собі Григорук. Не знаєте такого поета?

- Ні, я не дуже глибоко той період знаю, особливо, що стосується всіляких пролетарських поетів.

- Пролетарський-пролетарський!

Феліція тимчасом принесла книженцію Щоголева.

- От і почитаю вам зараз віршика, - безапеляційно промуркотіла бабуся й стала наполегливо слинити сторінки. - Єсть!

Звелось літо, і не знать,

Як день за днем минув,

І серпень дав, що можна дати,

І вересень майнув...

Морозний вітер в гай і ліс

Подув з холодних міст

Й нещадно з дерева обніс

Червоно-жовтий лист.

І висне небо в ті часи,

Немов циновий дах,

І стигнуть краплі від роси,

Як сльози, на гілках.

А ти, що осені настиг,

Та просвітку не знав,
Чи хоч єдиний лист зберіг,
За котрим жалкував?
І чи хоч краплю теплих сліз
Зоставив від весни,
Щоб плакати так, як плаче ліс
За літом восени?

- Гарно, правда? А ще давайте, якщо вже згадали, того Григорука, як же його звали, Феліціє, неси мого зошита!

- Ви й записи ведете про цих поетичних жертв Ялти? - запитав Ярослав, задоволений своєю метафорою, поки Феліція нипала серед шаф.

- Так собі, дещо. І мої батьки щось записували, трохи, уривками. Дати б цьому порядок. Поетичні жертви... Це ви гарно сказали! Може, й ви поет?

- Я? Ні, ну що ви, я ж казав, літературознавець і журналіст, - дорослий чоловік несподівано для самого себе засоромився й почервонів так, що було видно навіть при свічках. Очевидно, він уже уявляв, як Феліція смішливо читатиме громадянську лірику на його сторінках у соціальних мережах.

- А я бачу, що так! - не повірила бабуса. - Та й хто не поет? Хіба неграмотний хто чи зовсім уже несповна розуму, а так усі, хоч трохи, хоч колись, та й пишуть. Феліціє, перевіриш, як ти це в комп'ютері робиш, цього В'ячеслава, б'юсь об заклад, що він справжній поет.

- Ба, я поки що тільки несу твої записи.

Стара покопалася в чорно-жовто-білих паперах і продекламувала:

Справа здавалась простою:

побачив, оддався увесь,

і хотілось кричати Укростою

про таємне, що в серці десь.

Мов свято сталося на вулицях,

великий спільний концерт...

А кров все більше бунтується

і хвилює б'є в лице.

Так серце з душею куцою,

мабуть, переповнене вщерть...

Дві фази: любов, революція,

а третьою буде — смерть.

- Отакий. Євген називався.

- Можна у вас позичити цих папірців ваших, записів, погортати?

До кімнати ввійшов кіт і проказав: "Цей хіт Ірина Білик проспівала персонально президенту США Білу Клінтону, який тоді саме був із державним візитом в Україні, і співачка була в нього на аудієнції. Отже, за номером один у нашій передачі "Ретромузика дев'яностих" ми слухаємо пісню Ірини Білик "Ти мій"!

Вона мені сьогодні подзвонила,
Сказала, що не може більше так.
Сказала, що вона – твоя дружина,
А я – ніхто, і звать мене – ніяк.
Вона мене благала зупинитись,
Віддати, що належить тільки їй.
Та як на тебе можу не дивитись,
Для мене ти – один, ти – тільки мій!

Ти – мій!

Ти – мій!

Ти – мій!

Ти – мій!"

Щоб кіт замовк, хазяйка кинула йому шматок ковбаси.

– Ярослав, це ж пісня нашого дитинства, правда? Хіт-парад "Територія А", пам'ятаєте? – засміялася Феліція.

– Не знаю, я тоді такого не слухав.

– А що ж ви слухали?

– Панк-рок.

– Ха, а ось нам тут у Криму тоді не до витребеньок було. Для нас той хіт-парад був справжнім ковтком українського повітря! Ірина Білик, "Аква Віта", Юрко Юрченко... Ви де провели дитинство?

– На Київщині.

– Ясно, вам нас не зрозуміти, не оцінити те, що мали й маєте.

– А ще поет, – додала бабуса.

І Феліція вийшла з кімнати, наспівуючи собі під носа когось із перелічених виконавців.

4.

"... Сей Євген, або Женчик, як я його називав задля пущої переконливості, вчора знову не найшов підстав одмовитись од моєї гостинности й нализався Абрау-Дюрсо просто в можжевельнику в парку. Підтримуючи його піднесення, я пообіцяв неодмінно познайомитися з якнайпривітнішими дамочками та позапалювати інших лямпівнів нічних розваг. Коли ж се очевидно не вдалося, Женчик м'яко, підтримуваний мною за руку, ввійшов до ще глибшої сантіментальності. Читав, між иншим, отакого вірша (один Гегель зна, як мені вдалося зберегти в пам'яті такого довгого уривка):

"...Матер'ялізм... Верхарн... Расін...

Кант... Гегель... Моцарт...

Бах... Спіноза...

А потім – втома... кокаїн

і божевільності загроза...

Жінок... без ліку... Гидко як!..

І скрізь – ні крихточки кохання...

Фантомом – дійсність дасть коньяк
і мрії розквітча зарання..."

Нарешті біля години 4-ї ночі ми розпрощалися. Я почаствував Женчика папіроскою, а на завтра ми домовились остаточно з'ясувати питання з дамочками, розуміється, не без шипучих і сипучих допінгів. Гадаю, наш Женчик є усе ближче до гідного фіналу".

Ярослав поклав бабчин папірець у сумку, зробив невеличкий запис у своєму нотатнику та довше витягнув ноги, прошурхотівши галькою порожнього пляжу. Кашлем пригадалося денне купання в осінньому морі. Сонце сховалося за гірський партер, і місто швидко з'їжджало в темряву. Море гралося в карти різними відтінками синього й фіолетового кольорів.

- Шших-шших-шших!

Хтось крокував галькою за спиною в Ярослава. Невідома постать наблизилась і виявилася Феліцією.

- От ви де! Єднаєтеся з природою?

- Здоровенькі були! Ні, читаю записи з паперів вашої бабусі. Цікаво-цікаво! Є просто-таки дивовижні речі.

- А! Ну так! Тільки ви всьому не вірте, в нашій сім'ї люблять прикрашательство і легендарність. Красиві жести, гарні фінали, таке інше.

Феліція присіла на гальку, проте не повністю, а лише навприсядки.

- До речі, може, покажете й свої нотатки, Ярославе? Нам теж цікаво, що ж ви про нас пишете!

- Ой, та я ще нічого не написав, ви що. І взагалі, люблю, знаєте, показувати вже готовий продукт.

- До речі, про продукт! У мене для вас дещо є тут у сумці.

- Правда! Як зворушливо! А як ви мене взагалі знайшли? Ой! Що це таке у вас? Ви що? Припиніть, еге-е-е-ей, допоможі-і-і-і-іть!

Але його крик потонув спочатку в шурхоті гальки, а потім у шипінні й пищанні всіляких електричних приводів – це знову ввімкнули електрику в місті. Десь далеко кіт оголошував погоду в Київській області. Вона була без опадів. Температури води в Київському морі не називали.

Джерело тексту: Коцарев О. Смерть у Ялті // Посестри. Часопис. 2023. № 48